

SIBIRIEN — ETT NYCKELOMRÅDE I SOVJETS STRATEGI

Av kommandörkapten TORGIL WULFF

UTVECKLINGEN på skilda områden i Sovjet är svår att överblicka från västerländsk horisont och särskilt gäller detta verksamheten i det vidsträckta och okända Sibirien. Under sista året har emellertid sibiriska städer och industrier blivit allt vanligare mål för den ryske regeringschefens färder, och dessa Chrustjevs besök bortom Ural har ofta kommit i samband med storpolitiska ställningstaganden, som väckt världens uppmärksamhet. Det förefaller därför, som om man från rysk sida avsiktligt velat föra fram Sibirien i rampljuset för att därmed inför västvärlden demonstrera Sovjets enorma resurser och växande industriella potential — faktorer, som har väsentlig betydelse för maktbalansen. Denna presentation av Sibirien kan också vara avsedd att göra intryck i Kina. Chrustjev vill sannolikt visa sina kommunistiska bröder i öster, att exploateringen av Sovjets vidsträckta asiatiska områden går snabbt och att någon kinesisk »hjälp» i denna verksamhet varken är erforderlig eller önskvärd.

Ett rikt men ogästvänligt land

Sibirien exklusive Kazakstan har

en yta på 12,5 miljoner km² vilket är omkring 60 % av Sovjets hela yta. Inom detta jätteområde lever cirka 30 miljoner människor utgörande 15 % av landets totala befolkning. Som jämförelse kan nämnas att 1913 uppgick folkmängden till 8 miljoner och omfattade till största delen mongoliska folkslag. Genom den systematiska folkförflyttningspolitik, som Sovjetregeringen tillämpat, har Sibliens befolkning under senaste 7 åren ökat med 2,3 miljoner och samtidigt har en förskjutning skett, så att numera den ryska folkgruppen dominerar.

På senaste tiden har behovet av arbetskraft ökat markant och Chrustjev har i flera av sina tal framhållit hur nödvändigt det är med utflyttning österut. För medborgarna i europeiska Sovjet ter sig emellertid en vistelse i Sibirien föga lockande trots de förmåner, som staten ger i samband med en förflyttning. Till en viss grad kan arbetskraftbehovet täckas genom tvångskommendering och utnyttjande av ofri arbetskraft, men även i Sovjetväldet blir dessa metoder allt svårare att tillämpa.

Sibirien är på grund av det stränga klimatet endast i begrän-

sad omfattning lämpat för jordbruk — landets försörjning måste huvudsakligen bygga på de rikedomar, som finns under jordytan. Trots att Sibirien ännu är obetydligt utforskat, har man redan kunnat konstatera koltillgångar på sammanlagt 7 500 miljarder ton, vilket är nästan lika mycket som den övriga världens samlade kolreserver. Stora oljeförekomster har påträffats i Västsibirien samt i Vilyuyskiy-området och naturgas har börjat användas för industrins behov. Det beräknas, att 80 % av Sovjets oljeresurser finns i Sibirien och Kazakstan. Järnmalmstillgångarna motsvarar 60 % av landets totala tillgångar och bland viktigare fyndorter är Kustanai, Gornaja Sjorija och Abakan i västra Sibirien. På sista tiden har också de nya fyndigheterna längs Angaraflodens övre lopp tilldragit sig ökat intresse. I Västsibirien finns dessutom stora tillgångar av koppar, tenn, zink och aluminium. Ett viktigt råvaruområde finns i mellersta Sibirien kring Jenisejs övre lopp och under senare åren har ett nytt område i Östsibirien börjat exploateras. Östsibiriska området innehåller bl. a. stora fyndigheter av kol, järnmalm, mangan, zink, wolfram och bly.

Sibirien i centrum för Sovjetekonomin

Exploatering av de nya fyndigheterna har fått hög prioritet och i Sovjets löpande sjuårsplan för

åren 1959–65 avses mer än 40 % av investeringarna för området öster om Ural. Under perioden beräknas industriproduktionen i Sibirien öka med 250 % medan produktionen inom övriga delar av Sovjet endast skall växa med 80 %. Mot periodens slut kommer Sibirien att svara för mer än hälften av landets kolproduktion, nära hälften av stålproduktionen samt 40 % av elektriska energiproduktionen.

För att kunna exploatera Sibi-riens rikedomar fordras mycket god tillgång på elektrisk kraft och kraftverksbyggen har därför fått prioritet i utbyggnadsprogrammet. I Bratsk vid Angarafloden färdigställes f. n. världens största kraftverk, som skall tas i drift 1963 och få en effekt på 4 miljoner kilowatt. Vid detta enorma byggnadsföretag sysselsätts f. n. 40 000 arbetare av vilka de flesta kommer från europeiska Sovjet. Men ännu väldigare anläggningar planeras: vid Krasnojarsk-dammen i Jenisejs övre lopp skall byggas ett kraftverk på 5 miljoner kilowatt och senare tillkommer anläggningar på 10 miljoner kilowatt. De betydande koltillgångarna är lättbrutna och svarar för en stor del av energiproduktionen. Oljan och naturgasen kommer att få ökad betydelse i framtiden och detsamma torde kunna sägas om atomkraften. I Beloyarskiy skapas f. n. ett sibiriskt atomkraftcentrum och 1965 beräknar man att ha i

drift 6 atomkraftverk om vardera 100 000 kilowatt.

Den industriella utbyggnaden är koncentrerad till ett antal basområden, där järn- och stålindustrin dominerar. Två västsibiriska basområden kring Kuznetz och Kuzbass är redan långt utbyggda och f. n. koncentreras ansträngningarna på att bygga ett tredje basområde kring Tjasjet mellan Krasnojarsk och Irkutsk. Inom sistnämnda område kommer också en betydande kemisk industri att växa upp, och här finns världens största aluminiumverk vid Shelekhov. Utbyggnaden av aluminiumindustrin främjas genom tillgång på billig vattenkraft i Angaraflo- den. I det tredje basområdet ligger också cementfabrikerna i Achinsk, som är de största i Sovjet. Uppmärksamheten riktas emellertid ännu längre åt öster mot de råvarurika områdena bortom Bajkalsjön och i provin- sen Amur, och här kommer sannolikt det fjärde basområdet att växa upp om några år.

Även om exploateringen i första hand bedrivs i de råvarurika områdena i söder, sker också utbyggnad inom andra delar av Sibirien. I de nordligaste provinserna anläggs nu stora städer i ödemarken — ett typiskt exempel är staden Igarka vid Jenisejs mynning, vilken på ett 10-tal år vuxit ut till 40 000 innevånare.

Samtidigt som näringslivet byggs ut växer administrationen och ut-

bildningsresurserna inom området. Sibliens inofficiella huvudstad är Novosibirsk, som har över 410 000 innevånare. Under senare år har Irkutsk utvecklats till Sibliens stora lärdomscentrum. Staden har 260 000 innevånare och ett universitet med över 5 000 studenter samt en nybyggd teknisk högskola.

Transporterna — en trång sektor

Om de storstilade planerna för Sibliens exploatering skall kunna genomföras, beror i hög grad på transportfrågans lösning. I Sibirien finns för närvarande endast ett svagt utvecklat landsvägsnät och detta är icke byggt för genomgående transporter mellan Sibirien och europeiska Sovjet. För genomgående ost-västliga transporter är man främst beroende av den transsibiriska järnvägen, som har blivit en viktig pulsåder i Sovjets inrikes transportsystem.

Den transsibiriska banan, som byggdes på 1890-talet, går från Moskva till Vladivostok — en sträcka på 8 500 km. Under senare år har flera andra banor byggts i anslutning till den stora genomgående leden. Längst i öster finns två järnvägslinjer till Kina och från Västsibirien avgränsas den transkaspiska banan genom Kazakstan. Sistnämnda bana har också förbindelse med den kinesiska provin- sen Sinkiang i hjärtat av Asien.

För närvarande genomföres en omfattande upprustning av den transsibiriska banan och bl. a. skall

hela sträckan elektrifieras. Under 1961 kunde elektriska lok sättas in på sträckan Moskva-Irkutsk och till 1965 skall återstående sträcka vara klar. Att denna modernisering var nödvändig framgår i någon mån av att ångloken tidigare förbrukade en femtedel av Sovjets hela kolproduktion. På de anslutande banorna kommer kapaciteten att höjas genom övergång till diesellok.

Ett utomordentligt viktigt projekt inom detta område är den transsibiriska oljeledningen, som skall gå från de nya oljefälten i Uralområdet tvärs genom hela Asien till Vladivostok. De nya västsibiriska oljefälten skall också anknytas till ledningen. Arbetet emellertid lång tid bl. a. beroende på att oljeledningen måste läggas på frostfritt djup. För två år sedan hade man hunnit cirka 700 km in i Västsibirien men arbetets vidare fortskridande är icke känt. Det har mött vissa svårigheter för Sovjet att erhålla stålror till pipelines, och det är sannolikt att den transsibiriska grenen fått stå tillbaka för de mera angelägna europeiska delarna av nätet.

Trots de ogynnsamma klimatförhållandena har sjötransporter kommit att spela en allt viktigare roll vid Sibliens exploatering. Utefter Europas och Asiens kuster vid Ishavet går den s. k. Norra Sjövägen, som under senare år fått väsentligt ökad kapacitet. Genom att sätta in en flotta av moderna isbrytare —

bl. a. den atomdrivna isbrytaren Lenin — har ryssarna kunnat öka seglationstiden på Norra Sjövägen från $2\frac{1}{2}$ till 4 à 5 månader. För fem år sedan var varutrafiken på Norra Sjövägen över 1,2 milj. ton och det är sannolikt att denna siffra numera väsentligt överskridits. Bl. a. transporteras alla produkter från Kolyma-kombinatet omkring Jakutsk via Norra Sjövägen västerut. Vid de stora flodernas mynningar har anlagts nya hamnar, där oceantonnage lossas till flodtonnage. På Lenaflo den kan detta tonnage hållas i trafik 5 månader per år och ligger sedan överksamt resten av året. I viss omfattning förekommer också omlastning från järnväg till flodtonnage och vice versa, och Ust Kut norr om Bajkal har blivit en speciell omlastningsplats för denna trafik.

Trafikflyget har under senare år utvecklats avsevärt och övertagit stora delar av persontrafiken mellan europeiska Sovjet och Sibirien — någon nämnvärd kapacitet för godstransporter kan flyget dock icke erbjuda.

Trots de stora ansträngningar, som gjorts, är transportererna fortfarande en svag sektor i Sibliens näringsliv och det är påfallande i vilken hög grad man litar till ett enda transportmedel — den transsibiriska järnvägen.

Militära och strategiska faktorer

Huvuddelen av Sibliens råvaror

har direkt och avgörande betydelse för den sovjetiska rustningsindustrin, och Sibiriens rika tillgångar utgör grunden till Sovjets militära styrka. Särskilt spelar den sibiriska järn-, stål- och aluminiumindustrin en viktig roll i detta sammanhang. Även den sibiriska oljan, som ännu är obetydligt exploaterad, kommer i framtiden att få stort strategiskt värde.

Den industriella expansionen i Sibirien beror icke enbart på att man önskar lägga industrierna i närheten av råvaruområdena — här spelar också utspridningen en väsentlig roll. Sovjetindustrins förflyttning österut tog fart under andra världskriget, då man strävade att flytta de krigsviktiga anläggningarna utom räckhåll för de tyska vapnen. Under det tryck, som den tyska frammarschen 1941-42 skapade, flyttade 1 200 stora, ryska industrier österut. Denna industriförflyttning var av största betydelse för den sovjetiska krigspotentialen och samtidigt initierade den en snabbare expansion i landets östra delar.

Ryssarna har lärt sin läxa från andra världskriget, och de vill för framtiden tillämpa största möjliga utspridning vid industrins lokalisering. De stora sibiriska områdena erbjuder härvid möjligheter, som man i västerlandet icke har någon motsvarighet till. Behovet av en spridd lokalisering av krigsviktiga industrier har ytterligare skärpts genom massförstörelsevapnens till-

komst, och Chrustjev har också vid upprepade tillfällen understrukit, att Västeuropa och USA har betydligt större sårbarhet än Sovjet vid atomangrepp. I atomkrigets tidevarv utgör emellertid den transsibiriska järnvägen en svag länk, som lätt kan brista, vilket skulle få synnerligen allvarliga konsekvenser för Sovjets krigspotential.

De sibiriska ödemarksområdena har också fått betydelse för Sovjets robotförsök och det är känt, att flera stora försöksstationer anlagts i centrala Sibirien. Utskjutningsbaser för fjärrobotar lär också finnas i östligaste Sibirien och från dessa baser sker bl. a. provskjutning mot det ofta använda målområdet vid Novaja Zemlja. Ett område för kärnvapenprov finns också i centrala Sibirien, men detta har tydligen icke ansetts lämpligt för prov med megatonladdningar — de asiatiska grannstaternas reaktion kan härvid ha varit av betydelse.

Försvaret av de enorma områdena i Sibirien erbjuder svåra problem, som i växande grad börjat sysselsätta de ryska ledarna. I detta sammanhang spelar Kinas ökade militära styrka en allt viktigare roll. Huvuddelen av Sovjets fredstida armé är grupperad i Östeuropa, och det finns i dagsläget cirka 40 divisioner i Sibirien vilket kan jämföras med den kinesiska arméns 150 divisioner. Större delen av sibiriska arméstyrkan är förlagd till Fjärran Östern, vilket främst

motiveras av, att man vill skapa ett försvar mot USA:s styrkor i Stilla Havet samt öka trycket mot Japan och Sydkorea. Det bör emellertid märkas, att grupperingen i Fjärran Östern är gynnsam även med hänsyn till en eventuell insats över Kinas nordgräns. Vid Stilla Havskusten finns också den sovjetiska Fjärran Östern-flottan, som f. n. omfattar 6 kryssare, 40 jagare och 150 ubåtar. Inom detta distrikt har anlagts ett stort antal flygbaser.

Vid en storkonflikt har Väst inga möjligheter att anfälla sibiriska rustningscentra med konventionella stridskrafter, men däremot finns möjlighet att insätta robotangrepp mot de största industri-orterna och knutpunkterna på transsibiriska banan. Det är sannolikt att vissa av USA:s Polaris-ubåtar redan i fredstid är avdelade för att insätta robotangrepp mot sådana stora mål i Sibirien, vilkas läge kan inmätas t. ex. med hjälp av spanings satelliter. Sibirien är därför icke längre ett absolut skyddat område.

Förhållandet till Kina

I flera sammanhang har framkommit, att Sovjets intresse för exploatering av Sibirien också är motiverat av politiska skäl och har samband med förhållandet till det kommunistiska Kina. Framför allt inger befolkningsutvecklingen i Asien starka farhågor för framtiden. Kinas befolkning växer för varje år med över 13 miljoner och

landet är redan starkt överbefolkat. Folkökningen i Kina kan jämföras med de 2,7 miljoner ryssar, som under senaste åren flyttat till Sibirien. Relationerna framstår ännu klarare, då det konstateras, att Kinas årliga folkökning utgör cirka 50 % av Sibliens hela befolkning. Sibirien utgör jordens största område med påtaglig underbefolkning och har ur denna synpunkt speciell dragningskraft på det överbefolkade Kina.

På kort sikt vill Kina främst höja sin livsmedelsproduktion och härvid erbjuder Sibirien begränsade möjligheter. De stora steppområdena i söder skulle emellertid kunna odlas upp och Amurprovinsen erbjuder relativt gynnsamma betingelser för jordbruk. Kineserna har heller icke glömt att de båda sibiriska östprovinserna erövrades från Kina 1860. I samband med Kinas omvandling till industrination spelar råvarutillgångarna allt större roll, och de sibiriska olje- och järnmalmsföremästerna måste därför utöva stark dragningskraft på de kinesiska ledarna.

Att Kinas intresse för Sibirien skulle leda till öppen konflikt inom en snar framtid förefaller dock knappast sannolikt — ännu har båda parter största intresse av att fortsätta samarbetet. Det finns emellertid tydliga tecken på en skärpning i de rysk-kinesiska relationerna och som exempel kan nämnas, att de ryssar, vilka tidi-

gare tjänstgjort som tekniska rådgivare i Yttre Mongoliet, blivit utkonkurrerade av kineser. I gränsprovinsen Sinkiang har förhållandena också blivit spända mellan ryssar och kineser och som en följd härav har Kina återtagit samtliga koncessioner, som Sovjet tidigare erhållit inom området. De militära och politiska aktionerna i Sydöst-

asien ger också en tydlig bild av rysk-kinesisk splittring.

De sovjetiska makthavarna har uppenbarligen insett den stora faran för Sibirien och man gör nu allt för att påskynda områdets exploatering — frågan är bara om man hinner fullborda verket innan den gula floden svämmar över!